

ב"ה ניסן התשע"ב

יסוד החרות ומצוות ההסיבה

יסוד החרות בליל הסדר בא לידי ביטוי במיוחד בהלכות הסיבה. הסוגיות שעוסקות בענין מלמדות אותנו דבר או שניים בענייני חרות ובעיקר מנחות היטב היאך ראוי להתנהג בליל הסדר בעיקרון חשוב זה. למדו את המקורות ונסו לדלות מהם תשובה לשאלה שעומדת בכותרת.

פסחים צט ב

ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי.

רש"י

עד שיסב כל כך צני חורין, זכר לחירות, כמטה ועל השלחן;

תוספות

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב לסלקא לעתך דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה לאין לו על מה להסב ואין זה לך חירות...

מה המחלוקת בין רש"י לתוספות? מה הטעם למחלוקת – חישבו על שתי אפשרויות!

עמדה נוספת ניתן למצוא באבודרהם

אפילו עני שבישראל שאינו רגיל בהסיבה כל השנה, עתה לא יאכל עד שיסב.

כמי הוא סובר? רש"י או תוספות? אולי זו עמדה שלישית?

ראו גם את המדרש הבא:

שמות רבה כ"ח

ויסב אלוהים את העם – מכאן אמרו רבותינו: אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה.

לאן לוקח אותנו המדרש? סכמו את הדעות השונות ביחס להסבה. בארו את יסוד החרות המופיע בכל אחת מהן. השוו את הכל לעמדת הרמב"ם.

רמב"ם יד החזקה - הלכות חמץ ומצה פרק ז

(ו) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר (דברים ו') ואותנו הוציא משם וגו' ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (דברים ה') וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית:

(ז) לפיכך כשטועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין אין פוחתין מהם ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות שיעור כל כוס מהן רביעית:

(ח) אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב אשה אינה צריכה הסיבה ואם אשה חשובה

מה הדין בזמנינו?

ראב"ן

והם היו נוהגים לישב על המיטות ולהסב בהסבת שמאל. אבל אנו שאין אנו רגילים בכך יוצאין אנו כדרך הסיבותינו ואין לנטות ימין ושמאל.

מהרי"ל

...אבל לדידן שבשאר ימות השנה לא נהגינן בהסיבה אין לנו לעשותה בלילי הפסח, דמה חירות שייך בזה, אדרבה דומה לחולי.

שו"ע תעב ב

ויכין מקום מושבו וישב בהסיבה דרך חירות

מה פשר המחלוקת בין הפוסקים ביחס להלכה למעשה היום? ממה היא נובעת?

על השינוי בנוהג אפשר להרמז גם מלשון המשנה:

פסחים פרק י משנה ד

מה נשתנה הלילה הזה מפל הלילות, שפכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה פלו מצה. שפכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרור. שפכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק, ומבשל, הלילה הזה פלו צלי. שפכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים.

מהם ההבדלים בין נוסח המשנה לבין מה נשתנה בהגדה של פסח שלנו? ממה נובעים ההבדלים? מי מבין הפוסקים צודק? האם בדברים הבאים יש מה כדי להשלים את התמונה?
בעל שכל טוב מובא בהגדה שלימה עמ' 70.
ומצה נמי כי אכיל לה צריך הסיבה משום פרסומי ניסא.

איך ניישב את ההלכה?

ערוך השולחן אורח חיים הלכות פסח סימן תעב סעיף ג

וזהו הטעם שהצריכו חז"ל הסיבה מפני שכך היה בימיהם שבני חורין היו אוכלין דרך הסיבה על כרים וכסתות דרך גדלות ולכן יכין מושבו מבעוד יום ומקום המושב שיהיה בהסיבה דרך חירות ודע שהטור כתב בשם ראבי"ה דבזמן הזה במדינתנו שאין רגילין לאכול בהסיבה א"צ להסב ע"ש אבל כל רבותינו לא ס"ל כן ואדרבא נלע"ז דכיון שמצוה לעשות שינויים בליל זה כמ"ש הרמב"ם בפ"ז [הל' ג'] שצריך לעשות שינויים בליל זה כדי שיראו הבנים וישאלו א"כ אין לך שינוי טוב מהסיבה שאין אנו רגילים בזה ועכשיו עושין אותו וראיה לזה שהרי במשנה [קט"ז.] בשאלת מה נשתנה לא הוזכרה שאלת ההסיבה ובנוסחא שלנו ישנה והטעם דבזמן המשנה לא היתה שינוי ולא היה לבן מה לשאול על זה אבל עכשיו שואל על השינוי ולכן העיקר כדברי רוב הפוסקים שחייב יש בהסיבה:

עולת ראיה – פסח

ההבדל שבין העבד לבן-החורין איננו רק הבדל מעמדי, מה שבמקרה זה הוא משועבד לאחר וזה הוא בלתי-משועבד. אנו יכולים למצא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חירות, ולהיפך בן-חורין שרוחו הוא רוח של עבד. החירות הצביונית היא אותו הרוח הנשאה, שהאדם וכן העם בכלל מתרומם על ידה להיות נאמן להעצמות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של צלם אלהים אשר בקרבו, ובתכונה כזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים, שהם שוים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות, שלעולם אין תכן חייו והרגשתו מאירים בתכונתו הנפשית העצמית, כי-אם במה שהוא טוב ויפה אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית, - במה שהאחר מוצא שהוא יפה וטוב.